

УДК 378.7:18:37.01

М.М. Ткач

кандидат педагогічних наук, доцент  
кафедри теорії та методики музичного  
мистецтва Інституту мистецтв  
Київського університету ім. Б.Грінченка,  
[mm.tkach@yandex.ua](mailto:mm.tkach@yandex.ua)

## ПРОФЕСІЙНЕ СВІТОРОЗУМІННЯ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ: ФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТ ПРОБЛЕМИ

## ПРОФЕССИОНАЛЬНОЕ МИРОПОНИМАНИЕ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ МУЗЫКИ: ФИЛОСОФСКИЙ АСПЕКТ ПРОБЛЕМЫ

## THE FUTURE TEACHER'S OF MUSIC PROFESSIONAL WORLD OUTLOOK: THE FILOSOFICAL ASPECT OF THE PROBLEM

**Резюме.** У статті висвітлено філософські аспекти феномену світорозуміння в структурі світоглядної свідомості особистості, обґрунтовано важливість включення філософських знань у музично-педагогічний процес вищої школи, окреслено шляхи формування професійного світорозуміння майбутнього вчителя музики.

**Ключові слова:** світогляд, світоглядна свідомість, світоглядні універсалії, професійне світорозуміння, філософські знання, майбутній вчитель музики.

**Резюме.** В статье рассматриваются философские аспекты феномена миропонимания в структуре мировоззренческого сознания личности. Обосновывается включение философских знаний в музыкально-педагогический процесс высшей школы. Определены пути формирования профессионального миропонимания будущего учителя музыки.

**Ключевые слова:** мировоззрение, мировоззренческое сознание, мировоззренческие универсалии, профессиональное миропонимание, философские знания, будущий учитель музыки.

**Summary.** The article observes the philosophic aspects of the world outlook's phenomenon in the structure of world outlook personality's

*consciousness. It is well founded the inclusion of philosophic knowledge in the musical-pedagogical process in the higher school. Was determined the ways of the future teacher's of music professional world outlook's formation.*

**Key words:** *world outlook, world outlook personality, world outlook's categories, professional world outlook, philosophic knowledge, future teacher of music.*

**Постановка проблеми.** Система вищої освіти України, зокрема мистецької, зазнала значних змін, пов'язаних з соціально-економічними та технічними трансформаціями у світі, процесами глобалізації, євроінтеграції та інформатизації суспільства. Інтенсивний процес модернізації вищої освіти спрямовується на оновлення змісту, форм і методів професійної підготовки майбутніх фахівців та визначає необхідність змін у всіх сферах, забезпечуючих функціонування системи освіти, в тому числі і в системі професійної підготовки фахівців мистецького профілю.

Музична освіта як структуроутворювальний чинник сучасної культурної політики наділена потенційними можливостями для підготовки фахівців мистецького профілю на високому рівні, якщо процес професійної підготовки та його навчально-методичне забезпечення органічно увійдуть у загальний контекст завдань модернізації освіти та підвищення ролі культури як найважливішого фактору стабільного розвитку суспільства.

Гуманітаризація освітнього середовища із залученням безпосередніх учасників педагогічного процесу до культури як до живого втілення цінностей і смислів визначає педагогічний процес як гуманітарний феномен, зорієнтований на розвиток особистості. Побудова педагогічного процесу на гуманітарних засадах висуває складне завдання переформатування стандартів освіти із безособової форми всезагальності в особистісну культуру індивіда із новим гуманістичним світоглядом.

Особливого значення гуманітарна світоглядна орієнтація набуває у музичній освіті, в якій прагматичний підхід до засвоєння культури не можна

вважати прийнятним. Перехід вищої освіти, зокрема мистецької, на якісно новий рівень пов'язаний із новими концептуальними підходами до розуміння сутності освіти, визначені ролі та значення культури й мистецтва як духовних джерел і способів розвитку цілісної особистості, її світосприйняття, світобачення і світорозуміння. На необхідності включення філософських знань в навчально-виховний процес особливо наголошують сучасні науковці, так як вбачають в цьому не тільки педагогічне, а й соціальне значення.

В зв'язку з цим, неабиякої актуальності набуває проблема підготовки майбутнього вчителя музики із сформованим професійним світорозумінням, здатним до саморозуміння і самовизначення в нових соціокультурних умовах: самостійно формувати й коригувати професійні цілі, адекватні особливостям конкретної ситуації; розуміти себе та іншого через професійну діяльність, а також саму професію і себе в ній; створювати такий спосіб життя, який надасть змогу переосмислювати власну особистісну та професійну сутність.

**Мета та завдання статті** полягають у науковому обґрунтуванні філософських аспектів феномену світорозуміння в структурі світоглядної свідомості, необхідності включення філософських знань у музично-педагогічний процес вищої школи та визначенні шляхів формування цілісного професійного світорозуміння майбутнього вчителя музики.

**Виклад основного матеріалу.** Для вивчення проблеми формування професійного світорозуміння майбутнього вчителя музики велике значення мають філософське осмислення такого специфічного явища, як світоглядна свідомість, а також визначення сутнісної природи і понятійно-категоріального ряду: "світогляд" – "світовідчуття – світосприйняття – світорозуміння". На сьогодні у цій сфері нагромаджено досить плідний і цікавий досвід, що свідчить про ціннісне значення і смислову глибину згаданих вище феноменів як світоглядних універсалій. Перспективними в цьому плані є результати наукових досліджень представників вітчизняної світоглядної школи (Р.А.Арцишевський, Є.К.Бистрицький, В.П.Бех,

С.У.Гончаренко, В.П.Іванов, І.А.Зязюн, В.Г.Кремінь, В.А.Малахов, В.Г.Табачковський, В.І.Шинкарук, О.І.Яценко та ін.). В центрі уваги вищезгаданих науковців перебуває категоріальна структура світоглядної свідомості, в якій "відкладаються" світоглядні універсалії, що акумулюють історично накопичений соціальний досвід людства і в системі яких людина відчуває, сприймає, переживає, розуміє та осмислює оточуючий її світ. Сама ж світоглядна свідомість – це своєрідне духовне вираження фундаментального відношення "Людина – Світ". Важливим є положення про те, що в структурі світоглядної свідомості відбувається опосередкування як буденних цінностей, так і вищих духовних цінностей, коли останні стають критерієм і визначником ціннісно-орієнтаційної діяльності людини. Перетворення базисних смислів світоглядних універсалій пов'язане з переломними етапами розвитку людської цивілізації, коли відбувається інтенсивна переоцінка цінностей, смислів, які раніше були очевидними і не викликали сумнівів.

Аналіз духовної ситуації сьогодення характеризується тим, що все нагальніше заявляє про себе вимога зміни базових світоглядних установок, обґрунтування нових уявлень про світобудову в цілому та місце людини в ній. Людина має виробити достатній набір смислів, який здатний спонукати її до розвитку в умовах зростаючої складності, різноманітності, взаємозалежності різних сфер буття. Йдеться про те, що людина має нібито народитися заново, з новим поглядом на життя, з особливим типом світорозуміння. Але це є справжнє "мистецтво бути", в якому "творча адаптація" (К.Роджерс) індивіда стане основою *modus vivendi* людського буття.

Проблема формування світогляду особистості завжди була в центрі уваги філософської думки як минулого, та і сьогодення. Ще з давніх часів зародження цивілізації людина намагалася зрозуміти таємне походження світу і себе в ньому як частини безмежного Космосу. В космогонічних концепціях (досократівські мислителі) світ виступає як космічна цілісність,

що розчиняє і підпорядковує собі людину як одну з частин космічного цілого. Проблема взаємовідносин між людиною і оточуючим її світом постійно осмислюється у працях античних філософів, релігійних мислителів Середньовіччя, в гуманістичних ідеях Відродження і Нового часу аж до наших днів.

До проблем, які традиційно належать до світоглядних, звертаються саме тоді, коли існує необхідність людини зрозуміти світ, в якому вона живе. В умовах швидко мінливого світу, коли структурно-функціональні зміни охопили майже всі сфери людської життєдіяльності і відбуваються надзвичайно прискореними темпами, особливого значення набуває дослідження світорозуміння сучасної людини, яка не завжди встигає концептуалізувати свої уявлення про оточуючий її світ.

В зв'язку з тим, що поняття світорозуміння має нестійкий термінологічний статус, постає необхідність його обґрунтування в контексті нашого дослідження як складного і багатогранного явища. Пов'язано це також з тим, що сам термін "світорозуміння" не має аналогічного перекладу в зарубіжній літературі, в якій поняття "світорозуміння" і "світогляд" фактично не розмежовуються. Так, в англійських джерелах термін "світорозуміння" перекладається так само, як і "світогляд" – "world outlook" [10], що означає "точка зору, погляд, світогляд, світовідчуття". В тлумачному словнику Collins ця позиція підтверджується тим, що поняття "world" означає "світ", а "outlook" трактується як "відношення, позиція, стан" [9]. В працях німецьких вчених, звідки взагалі був започаткований термін "світогляд" ("Weltanschauung", І.Кант), світорозуміння визначається як "Weltanschauung", "Weltauffassung", або "Weltbild" [1] і ототожнюється з поняттям "світогляд" і "світосприйняття", оскільки "Welt" означає "світ", а "Auffassung" – "розуміння, сприйняття, точка зору". У французькій мові термін "світорозуміння" також є синонімічним до поняття "світогляд" – "conception du monde" (концепція світу) [2]. Подібного роду смислові інтерференції, з одного боку, призводять до довільного тлумачення і перекладу цих понять у

працях зарубіжних науковців, присвячених світоглядній проблематиці, а з іншого, – обумовлюють складність, неоднозначність і суб'єктивність в обґрунтуванні, аналізі та розумінні даного феномену.

Підвищений науковий інтерес до дослідження проблеми світорозуміння у працях зарубіжних та вітчизняних вчених особливо намітився в кінці 80-х років XX ст. і продовжується до наших днів. Так, серед робіт російських вчених з'являються праці, пов'язані з дослідженням природничонаукового (В.Р.Ільченко; Л.В.Весніна), природовідповідного (В.П.Іванов); цілісного світорозуміння школярів (Н.Б.Сімакова); професійного світорозуміння учителя (О.М.Ткаченко); ноосферного світорозуміння (С.А.Іванов) та ін., в яких визначення поняття "світорозуміння" умовно можна розділити на три групи:

- світорозуміння як сукупність знань і уявлень про оточуючий світ;
- світорозуміння як мисленнєва діяльність або спосіб осмислення світу;
- світорозуміння як ставлення людини до оточуючого світу (світовідношення).

Найбільш розповсюдженою точкою зору щодо місця світорозуміння в структурі світогляду є гносеологічний підхід, який визначає суттєву різницю між поняттями світовідчуття, світосприйняття і світорозуміння. Утворюючи між собою різні рівні психічного відображення ставлення людини до світу, вони складають ієрархічну послідовність в структурі світоглядної свідомості особистості, в якій вищий рівень включає в себе попередній, а саме: світовідчуття – світосприйняття – світорозуміння.

Так, на думку Я.С.Яскевича [8], при вивченні світогляду як системи поглядів людини на оточуючий її світ виділяють такі щаблі світоглядного засвоєння світу як світовідчуття, світосприйняття і світорозуміння. Світовідчуття як перший щабель у світоглядному становленні людини виявляється у почуттєво-образному осягненні світу. Світосприйняття – другий щабель, який дозволяє сприймати світ у єдності його сторін, даючи їм відповідну інтерпретацію. Світорозуміння як найвищий щабель у

світоглядному становленні людини є розвинутою формою світогляду з найбільш узагальненими і синтезованими поглядами на світ, на своє місце в ньому. Втім, світовідчуття і світосприйняття не відокремлені від світорозуміння, навпаки, вони нерозривно пов'язані між собою, взаємодоповнюють одне одного, утворюючи цілісний образ світу.

Цікавим для нашого дослідження є концепція Ю.О.Хайруліної [6], згідно якої функціональний аналіз світоглядної культури особистості обґрунтовується як система елементів функціонуючих органів (В.П.Бех), які, розташовуючись у внутрішньо-особистісних підструктурах особистості, утворюють надзвичайно складний механізм породження продуктів культурогенезу. Кожен з функціональних органів має сукупність функцій, які визначаються як функціонали в структурі свідомості особистості та побудовані за ієрархічним принципом: у психофізичній підструктурі діє функціональний орган відчуття, який формує світовідчуття; у психологічній – уявлення, що формує світоуявлення; у соціальній – світоглядні знання, що формують світосприйняття; у валеологічній – ціннісні орієнтації, що формують світобачення. На виході у якості найскладнішого утворення свідомості людини виступає інтегративний функціонал світорозуміння, який дозволяє їй не тільки розуміти світ, себе в світі, інших людей, але й декодувати смисли, що поступають з семантичного континууму (В.П.Бех).

Отже, функціонали світовідчуття, світоуявлення, світосприйняття, світобачення в своїй ієрархічній послідовності складають зміст інтегративного функціоналу культурологічного походження – світорозуміння, який ґрунтується на світогляді особистості, детермінує буття її смислової сфери та формує механізм самовизначення і саморозуміння самосвідомості людини.

Згідно концепції Л.М.Мясникової [3], світорозуміння виступає у єдності таких структурних елементів як світогляд, світосприйняття і світовідчуття. Світогляд – концептуальне світорозуміння у поєднанні теоретично відображених ідей та ідеалів суспільства, людини про світ, про

себе, про своє місце у світі. Світосприйняття – світорозуміння у формі образно чуттєвих суджень про світ, про себе, про своє місце у світі. Світовідчуття – емоційно-образне світорозуміння як стихійно виникаючі емоції, настрої, установки у ставленні до світу, до себе, до свого місця у світі. Між структурними елементами світорозуміння існують складні взаємовідносини та взаємодії. В умовах стабільного цивілізованого розвитку пріоритет надається світогляду як найбільш відрефлексованій формі самосвідомості, цілісній системі поглядів на світ і місце людини в ньому. Проте в перехідні умови, в умовах кардинальних змін і суспільних трансформацій співвідношення між елементами світорозуміння можуть суттєво змінюватися. Домінуючу роль у створенні нового світорозуміння можуть відігравати саме світовідчуття і світосприйняття, які будуть визначати дух епохи і світогляд.

Враховуючи багатоаспектність і багаторівневість феномену світорозуміння як світоглядної універсалії, що підтверджується у працях вищезгаданих науковців, ми розглядаємо світогляд як складне інтегральне духовне утворення, що спонукає до активного самовизначення людини в світі і виділяємо в ньому такі рівні як світовідчуття, світосприйняття та світорозуміння.

Музична культура як невід'ємна складова духовного світу людини виступає одним із фундаментальних факторів, які впливають на ціннісно-світоглядні універсалії людини, постулати її світорозуміння. Так, в осмисленні сутності світогляду, на думку Б.М.Целковнікова [7], та шляхів його становлення в особистості педагога-музиканта слід виходити в першу чергу із головного – цілісного розуміння світу, єдності пізнавально-творчої природи людини, специфічних особливостей різнобічних сфер буття, у взаємодію з якими він вступає. Головна увага у професійній підготовці майбутнього вчителя музики має бути прикута до ціннісних аспектів його світоглядної свідомості, у центрі якої знаходиться загальнометодологічна, перш за все, філософська концепція взаємозалежного, взаємодіючого світу.



Філософські знання надають майбутньому вчителю музики можливість відчувати і зрозуміти свій органічний зв'язок із цілісним світом, підняти свою світоглядну свідомість на більш високий, "планетарний" рівень. За допомогою різних галузей пізнання – філософії, релігії, науки, мистецтва особистість відновлює свою цілісність, яка є онтологічно їй притаманна. Тому, саме освіта може й повинна "забезпечити світоглядний синтез Знання і Віри... в єдиному процесі світорозуміння, сприяючи тим самим ліквідації методологічних і світоглядних розбіжностей у розумінні функцій і можливостей науки, релігії і самої сфери освіти" [7].

На думку О.П.Рудницької [5], у загальній системі світоглядної орієнтації особистості, яка поєднує емоційні та раціональні форми досягнення довколишньої дійсності, розрізняють світовідчуття, світосприйняття, світоспоглядання, світорозуміння. Мистецтво, як особливий вид людської діяльності, пронизує всі види світогляду, а специфіка мистецтва полягає у максимально повному вираженні особистісного світорозуміння і митця, і сприймаючого. Світоглядність, як вважає дослідниця, становить найважливішу функцію мистецтва, його домінанту, а світоглядна проблематика є органічною і закономірно зумовленою для самого змісту мистецтва. Для всіх мистецьких творів, незалежно від їхніх стилевих ознак, вираження творчого "Я" автора завжди було пов'язано з його ставленням до світу, тому художні образи через світоглядну позицію митця передавали "дух часу" і "атмосферу епохи".

Для здійснення процесу філософського осмислення музики і музичної освіти необхідною якістю також має бути сформована в педагогіці музичної освіти потреба і здатність до розуміння та діалогу в часі і просторі. Через діалог із свідомістю, через розуміння Іншого як самого себе, інші культури, специфіку сучасного буття майбутній вчитель музики здатен піднятися на духовно-світоглядний щабель, досягти творчої активності, самостійності, морально-естетичної відповідальності, що відображує ціннісно-сміслову призначення процесу його професійної підготовки. В цьому плані

раціональному знанню протиставляється доінтелектуальне, символіко-образне осягнення ірраціональних основ людського буття, всі ті духовні сутнісні сили, що становлять духовний потенціал особистості (О.М.Олексюк). Тому настанова на забезпечення майбутніх фахівців мистецького профілю педагогічно і художньо доцільними знаннями щодо музичних творів виявляється недостатньою і трансформується, не втрачаючи своєї методичної цінності, у напрямку формування цілісного професійного світорозуміння майбутнього вчителя музики через розуміння-співпереживання світу і себе в світі [4]. Оскільки професійне світорозуміння майбутнього вчителя музики пов'язане не тільки зі світом, а й із світами і, в першу чергу із світом музично-педагогічних цінностей, то з нього утворюється єдиний і безкінечно різноманітний світ сучасного вчителя музики, що забезпечує розуміння себе та іншого через професійну діяльність, а також саму професію і себе в ній.

**Висновки.** Філософська рефлексія музично-педагогічних феноменів, необхідність включення філософських знань в навчально-виховний процес актуалізують пошуки нової методології освіти, спрямованої на транс-та міждисциплінарну інтеграцію, що дозволить осмислити світ в глобальних і холістських категоріях, створити цілісну картину світу сучасного вчителя музики. Як показує досвід вищої школи, це дає змогу майбутнім фахівцям мистецького профілю глибше осмислити духовну еволюцію суспільства і мистецтва, актуалізувати зміст і структуру освіти та перетворити, що є найголовнішим, окремі предметні знання у світоглядні рівні освоєння дійсності: світовідчуття, світосприйняття, світорозуміння.

Оскільки кожна людську індивідуальність можна вважати носієм особливого світогляду, творцем власного художнього світу, то осягнення і розуміння такого світу потребує вивчення та аналізу тих процесів, які відбуваються у системі координат Людина – Музичний світ, що створює умови для широкої дослідницької роботи, пошуку таких ракурсів пізнання, які б розкривали нові грані музичної світобудови у процесі формування

професійного світорозуміння майбутнього вчителя музики в сучасному освітньому просторі.

### **Література**

1. Большой немецко-русский словарь: В 3 т. / Под общ. рук. О.И.Москальской. – 8-е изд., стереотип. – М.: Рус. Яз., 2002.
2. Миропонимание. URL: <http://lingvo.yandex.ru/fr?text=миропонимание>.
3. Мясникова Л.М. Дух эпохи // Современный философский словарь / под общ. ред. В.Е.Кемерова. – М., 2004.
4. Олексюк О.М. Музично-педагогічний процес у вищій школі / О.М.Олексюк, М.М.Ткач. – К.: Знання України, 2009. – 123 с.
5. Рудницька О.П. Педагогіка: загальна та мистецька: Навчальний посібник / О.П.Рудницька. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2005. – 360 с.
6. Хайруліна Ю.О. Світоглядна культура особистості: монографія / Ю.О.Хайруліна; Мін-во освіти і науки, молоді та спорту України, Нац. пед. ун-т ім. М.П.Драгоманова. – К.: Вид-во НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2011. – 235 с.
7. Целковников Б.М. Мировоззрение педагога музыканта: В поисках смысла: исследование / Б.М.Целковников. – М., 1999. – 231 с.
8. Яскевич Я.С. Основы философии. Учеб. пособие / Я.С. Яскевич, В.С. Вязовкин, Х.С. Гафаров. – 3-е изд. – Минск: Высшая школа, 2009. – 268 с.
9. Collins English Dictionary / Lingvo 12 [Электронный ресурс]. 2006. Электрон. дан. и прогр. СПб.: Медиакопи, 2007. 1 электрон. опт. диск (DVD-ROM).
10. The Oxford Russian Dictionary /edited by M.Wheeler, B.Unbegaun. – 3<sup>rd</sup> ed. revised and updated by D.Thompson. Oxford: Oxford University Press, 2002. 1295 pp.